

Ціпан Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРЕВЕНТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»
У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал навчальної дисципліни «Превентивна освіта і виховання в початковій школі» у професійному становленні майбутніх бакалаврів початкової освіти.

Окреслено мету і завдання дисципліни. Розкрито тематичне наповнення змістових модулів дисципліни. Окреслено форми і методи навчальної діяльності, спрямовані на професійне становлення майбутніх бакалаврів початкової освіти: лекції-візуалізації, конкретизація змісту понять за допомогою соціально-педагогічних та превентивно-попереджувальних фактів, критичне осмислення інформації та її систематизація; складання таблиць з інформацією профілактичного спрямування (інформаційних, порівняльних); контент- та івент-аналіз для розбору та аналізу педагогічних ситуацій, задач та подій превентивного спрямування, самостійна робота з офіційними, нормативними джерелами, медійними інтерпретаціями, виконання індивідуальних і групових проєктів тощо.

Узагальнено, що такий підхід до викладання дисципліни забезпечує набуття майбутніми бакалаврами теоретичних знань та практичного досвіду знаходження педагогічно доцільних рішень превентивного спрямування, формування у них окреслених в освітньо-професійній програмі компетентностей, практичну готовність до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: превентивна освіта і виховання, майбутні бакалаври, практичні заняття, самостійна робота, початкова освіта, професійне становлення.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом розвитку сучасної вищої педагогічної освіти є підготовка майбутнього вчителя, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до саморозвитку і самореалізації, відповідального за результати своєї професійної діяльності,

пов'язаної із навчанням і виховання підростаючого покоління, збереження життя і здоров'я вихованців, попередження правопорушень, поліпшення якості життя вихованців. Такі базові критерії та вимоги закріплені низкою законодавчих актів та нормативних документів, зокрема: законами України «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про вищу освіту» (2014), Національною рамкою кваліфікацій (2011), Концепцією «Нова українська школа» (2016), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018), Професійним стандартом на професію «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки (2020), Стандартом вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта (2021), Професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) тощо.

Професійна підготовка майбутніх бакалаврів початкової освіти у системі ЗВО передбачає, по-перше: оптимізацію навчання, що дає змогу найдоцільніше побудувати освітній процес, правильно підібравши навчальний матеріал; по-друге: активізацію навчання, при цьому основна увага приділяється створенню сприятливих умов для навчання; по-третє: формування у майбутніх бакалаврів початкової освіти установки на оволодіння новими, нестандартними підходами до вирішення освітньо-виховних проблем у практичній діяльності з учнями початкової школи (Ціпан, 2023, с.248).

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності в початковій школі є актуальною і у сучасній науковій літературі висвітлюється різноаспектно. Наприклад, Г.Дутчак аналізує розвиток самостійності майбутніх учителів початкових класів у процесі позааудиторної роботи; О.Олійник зосереджує увагу на професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів; Н.Литньова, Т.Колесник, Т.Завязун присвятили своє наукове дослідження системі підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи; Ю.Кулінка розглядає проблему підготовки здобувачів освіти до організації превентивної діяльності з девіантними підлітками на засадах технологічного підходу та ін.

Водночас, роль і значення навчальної дисципліни «Превентивна освіта і виховання в початковій школі» у професійному становленні майбутніх бакалаврів початкової освіти ще недостатньо висвітлена.

Тому **мета статті** – розкрити педагогічний потенціал навчальної дисципліни «Превентивна освіта і виховання в початковій школі» у професійному становленні майбутніх бакалаврів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» з присвоєнням професійної кваліфікації «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти» здобувачами освіти педагогічного факультету вивчаються різні педагогічні

дисципліни, спрямовані на здобуття якісної підготовки здобувачів освіти до педагогічної діяльності в початковій школі. Серед таких дисциплін і «Превентивна освіта й виховання в початковій школі», яка належить до дисциплін державного компонента закладу вищої освіти на першому (бакалаврському) ступені вищої освіти та є ваговою складовою загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів.

Мета вивчення дисципліни – формування у здобувачів освіти професійних компетентностей відповідно до освітньо-професійної програми, готовності до організації профілактичної роботи з молодшими школярами.

Завдання – забезпечити глибоке і творче засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу з дисципліни; оволодіння практичними вміннями та навичками, необхідними для організації профілактичної (попереджувальної) роботи з молодшими школярами, попередженню ними виникнення асоціальної й девіантної поведінки; практичне оволодіння майбутніми бакалаврами новітніми методиками й технологіями превентивної освіти і виховання молодших школярів; розвивати навички вирішення індивідуальних та суспільних проблем для забезпечення належного рівня благополуччя на індивідуальному і суспільному рівнях (Ціпан, 2024).

На вивчення дисципліни відводиться 3 кредити, що передбачає 6 лекційних годин, 18 практичних, а також 60 годин самостійної роботи.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у двох логічно пов'язаних модулях, які підпорядковані окресленій в робочій програмі меті, завданням і передбачають формування загальних і фахових компетентностей, програмних результатів навчання згідно з Освітньо-професійною програмою «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» з присвоєнням професійної кваліфікації «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти».

У процесі оволодіння навчальним матеріалом першого змістового модуля «Теоретичні основи превентивної освіти і виховання» майбутні бакалаври початкової освіти ознайомлюються з педагогічними термінами і поняттями навчальної дисципліни (превентивна освіта і виховання, превентивне виховне середовище, технології превентивної освіти і виховання, насильство, педагогічна діагностика, відхилення у поведінці, важковиховувані, асоціальна, деструктивна, девіантна, дезадаптована поведінка, життєві навички тощо), а також з функціями і принципами превентивного виховання, технологіями превентивної освіти і виховання. Здобувачі першого рівня вищої освіти вивчають нормативно-правові документи у сфері освіти щодо організації профілактики роботи з неповнолітніми і захисту їх прав, зокрема: Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей, законами України «Про охорону дитинства», «Про профілактику правопорушень» (2009), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018), «Про органи і служби у справах

неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», «Про безоплатну правничу допомогу», «Про захист персональних даних» тощо.

Другий змістовий модуль «Методика організації процесу превентивного виховання в початковій школі» передбачає набуття компетентностей у практичному застосуванні майбутніми бакалаврами початкової освіти технологіями організації превентивного виховання в початковій школі, інноваційними формами і методами організації процесу превентивного виховання молодших школярів (обговорення в мікрогрупах, ролі та ділові ігри, дискусії, кейс-стаді, аналіз життєвих ситуацій, виконання дослідницьких проєктів, перегляд та обговорення відеосюжетів превентивного спрямування тощо).

Продуктивність навчальної роботи здобувача освіти під час вивчення навчальної дисципліни забезпечується методично правильною її організацією, включенням майбутніх бакалаврів в навчальну роботу за допомогою ефективних методик навчання, а саме: проблемного та контекстного навчання, когнітивного інструктування, діалогічних методів навчання, семінарів-дискусій, розширенням їх інтелектуального і функціонального потенціалу шляхом використання інформаційно-комунікативних технологій навчання. Охоплення здобувачів освіти активною інтелектуальною і практико-орієнтованою навчальною діяльністю забезпечується висока результативність навчання.

При вивченні навчальної дисципліни увага акцентується на:

підвищення навчально-професійної мотивації майбутніх бакалаврів (проявляється у їх зацікавленості до оволодіння навчальною дисципліною, виявленні навчальної активності під час вивчення як окремих тем, так і всього навчального курсу, прагненні досягнути академічних успіхів);

навчальну спроможність здобувачів освіти (проявляється у їх здатності самостійно ставити мету, планувати роботу і реалізовувати її згідно з планом, контролювати та коригувати свої дії, адекватно сприймати досягнуті результати, виявляти помилки та визначати найефективніші способи подальшого виконання конкретно визначеного виду діяльності);

комунікативну спрямованість навчальної діяльності (проявляється у вираженні потреби в активному (зовнішньому) соціальному контакті під час виконання навчальних дій).

Під час викладання дисципліни широко застосовується евристичний підхід, що ґрунтується на практичному застосуванні здобувачами освіти засвоєних теоретичних знань, а також контент-аналіз, SWOT-аналіз, івент-аналіз для розбору та аналізу педагогічних ситуацій, задач та подій превентивного спрямування. Такі завдання майбутні бакалаври виконують у групах по 4-5 осіб. Роль викладача полягає в детальному поясненні методу, розподілу роботи на етапи, а також контролі та керівництві творчою діяльністю здобувачів освіти (Семеновська, 2022).

Під час практичних занять велика увага приділяється вирішенню проблемних ситуацій, працюючи над якими, майбутні бакалаври самостійно обирають засоби досягнення мети, застосовують їх на практиці та оцінюють досягнуті результати; вчаться працювати з різними джерелами (офіційними, нормативними, медійними інтерпретаціями) та обсягами інформації, виділяючи у ній головне, необхідне для розв'язання того чи іншого конкретного завдання; формувати вміння доводити, аргументувати, давати оцінку судженням (при цьому формується така фахова компетентність «Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності» (Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» з присвоєнням професійної кваліфікації «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти», 2022).

Велика увага приділяється організації самостійної роботи на парах, що передбачає:

- пошук потрібної інформації в тексті навчального посібника та формулювання припущень, що пояснюють причинно-наслідкові зв'язки між протиправними вчинками;

- складання таблиць з інформацією профілактичного спрямування (інформаційних, порівняльних);

- роботу з різними формами подання інформації (текстом лекції, схемами та таблицями);

- пошук, збір, опрацювання різних джерел навчальної інформації, переведення інформації з візуального вигляду у вербальний і навпаки;

- критичне осмислення інформації, її систематизація та аналіз, інтерпретація отриманих даних з метою застосування для розв'язання навчально-пізнавальних і практичних завдань;

- конкретизацію змісту понять за допомогою соціально-педагогічних та превентивно-попереджувальних фактів;

- аналіз змісту нормативно-правових документів у процесі пошуку необхідної інформації.

Практичні заняття організовуються як процес діалогічного спілкування усіх учасників освітнього процесу, під час яких відбувається формування таких професійно важливих якостей, як рефлексивне мислення, уміння спільно брати участь у розв'язанні теоретичних проблем, що в цілому забезпечує формування комунікативної культури здобувача освіти. Викладач забезпечує активну й рівноправну участь кожного в обговоренні теоретичних позицій, пропонує рішення, в оцінюванні їхньої правильності та обґрунтованості. Завдяки вибудовуванню діалогічної взаємодії здобувачі освіти стають більш терплячими до точок зору інших, демонструючи високий рівень прийняття іншого, готовність до діалогу, співробітництва на рівних, підтримку одногрупникам, достатній рівень комунікабельності, яскраво проявляють себе

в груповій роботі, вміло приймають за рівноправного учасника процесу (реалізується ЗК-4 «Здатність працювати в команді» (Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність – 013 Початкова освіта, 2021).

Педагогічна підтримка індивідуальних навчально-дослідних завдань майбутніх бакалаврів початкової освіти полягає у їх цілеспрямованому і послідовному супроводі, здійснюється викладачем у межах виконання індивідуальних і групових проєктів (наприклад, підготувати та презентувати мультимедійні проєкти «Законодавча база з превентивного виховання неповнолітніх», «Форми і методи превентивного виховання молодших школярів», «Шкільне насильство та його профілактика в початковій школі») тощо.

Зазначені вище форми навчальної роботи дають змогу нинішнім здобувачам освіти відчути себе у ролі вчителя, набути практичного досвіду знаходження педагогічно доцільних рішень, що надалі допоможе оперативно орієнтуватися у подібних реальних ситуаціях, забезпечують формування у майбутніх бакалаврів початкової освіти таку фахову компетентність, як «здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію до навчання» (Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» з присвоєнням професійної кваліфікації «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти», 2022), а також готовність до майбутньої професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Освітня діяльність у закладі вищої освіти, що здійснюється відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» з присвоєнням професійної кваліфікації «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти», спрямована на формування інтегральної компетентності, загальнопедагогічних та фахових (спеціальних) компетентностей майбутніх бакалаврів початкової освіти, розвиток у них особистіснопрофесійної зрілості як передумови успішної реалізації функцій професійної діяльності.

Навчальна дисципліна «Превентивна освіта і виховання в початковій школі», яку введено до обов'язкового компоненту освітньо-професійної програми, забезпечує глибоке засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичного матеріалу з дисципліни, розвиток критичного мислення, володіння умінням та здатністю здійснювати виховання й розвиток здобувача початкової освіти з урахуванням його психолого-педагогічних та вікових особливостей, формує спеціальні (фахові) компетентності, необхідні для організації профілактичної (попереджувальної) роботи з молодшими школярами, попередженню у них асоціальної і девіантної поведінки. Тому

подальший розвиток вбачаємо у проведенні аналізу форм методів вивчення дисципліни «превентивна освіта і виховання в початковій школі» та на цій основі розробити пропозиції щодо ефективної організації процесу превентивного виховання в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Ціпан, Т. (2003). Ресурсні можливості навчальної дисципліни «Педагогіка партнерства у шкільно-сімейному вихованні» у формуванні професійної компетентності майбутніх магістрів початкової освіти. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Вип. 18. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; упоряд.: О.Б.Петренко; ред. кол.: О.Б.Петренко, Н.Б.Грицай, Т.С.Ціпан та ін. Рівне: РДГУ. СС.247–258.

Ціпан, Т. (2024). *Робоча програма навчальної дисципліни «Превентивна освіта і виховання в початковій школі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта».*

Семеновська, Л. (2022). Навчальна взаємодія у вищій школі: концептуальні засади інноваційного розвитку. *Освітні педагогічні науки: методологія, теорія, практика: колективна монографія* / наук. Ред. В.Фазан, В.Мокляк. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка. СС. 427–451.

Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» з присвоєнням професійної кваліфікації «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти». URL:

https://rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2023/osv_prog_bak_013_po_2023_3r_10m_1r10m.pdf (дата звернення: 11.09.2024)

Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність – 013 Початкова освіта (2021) ЗАТВЕРДЖЕНО (mon.gov.ua) (дата звернення: 11.09.2024)

REFERENCES

Tsipan, T. (2003). Resursni mozhlyvosti navchalnoi dysypliny «Pedahohika partnerstva u shkilno-simeinomu vykhovanni» u formuvanni profesiinoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv pochatkovoï osvity [Resource Possibilities of the Educational Discipline «Pedagogy of Partnership in School-family Education» for the Formation of Professional Competence of Future Masters of Primary Education]. *Innovatyka u vykhovanni*: zb. nauk. pr. Vyp. 18. / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Rivnen. derzh. humanit. un-t; uporiad.: O.B.Petrenko; red. kol.: O.B.Petrenko, N.B.Hrytsai, T.S.Tsipan ta in. Rivne: RDHU. SS.247–258. [in Ukrainian]

Tsipan, T. (2024). *Robocha prohrama navchalnoi dysypliny «Preventyvana osvita i vykhovannia v pochatkovii shkoli» dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rinvnia vyshchoi osvity spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita»* [Work Programme of the Discipline «Preventive Education and Upbringing at Primary School» for students of the first (bachelor's) level of higher education in specialty 013 Primary Education]. [in Ukrainian]

Semenovska, L. (2022). Navchalna vzaiemodiia u vyshchii shkoli: kontseptualni zasady innovatsiinoho rozvytku [Educational Interaction in Higher Education: Conceptual Foundations of Innovative Development]. *Osvitni pedahohichni nauky: metodolohiia, teoriia, praktyka: kolektyvna monohrafiia / nauk.* Red. V.Fazan, V.Mokliak. Poltavskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V.H. Korolenka. Poltava: PNPU imeni V.H.Korolenka. SS. 427–451. [in Ukrainian]

Osvitno-profesiina prohrama «Pochatkova osvita» pershoho (bakalavrskoho) rinvnia vyshchoi osvity spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita» z prysvoienniam profesiinoi kvalifikatsii «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity» [The Educational and Professional Programme «Primary Education» of the First (Bachelor's) Level of Higher Education, Speciality 013 «Primary Education» with the Award of the Professional Qualification «Teacher of Primary Classes of General Secondary Education Institutions»]. URL: http://https://rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2023/osv_prog_bak_013_po_2023_3r10m_1r10m.pdf (data zvernennia: 11.09.2024) [in Ukrainian]

Standart vyshchoi osvity Ukrainy. Pershyi (bakalavrskiy) riven vyshchoi osvity. Stupin – bakalavr. Haluz znan – 01 Osvita/Pedahohika. Spetsialnist – 013 Pochatkova osvita (2021) [Standard of Higher Education in Ukraine. First (Bachelor's) Level of Higher Education. The Degree Bachelor. Field of Knowledge - 01 Education/Pedagogy. Speciality - 013 Primary Education]. (2021). URL: ZATVERDZhENO (mon.gov.ua) (data zvernennia: 11.09.2024) [in Ukrainian]

**PEDAGOGICAL POTENTIAL OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE
«PREVENTIVE EDUCATION AND UPBRINGING AT PRIMARY
SCHOOL» FOR THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF
PERSPECTIVE BACHELORS OF PRIMARY EDUCATION**

Tetiana Tsipan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the
Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

Abstract. The article reveals the pedagogical potential of the educational discipline «Preventive education and upbringing in primary school» for the professional formation of perspective bachelors of primary education.

The purpose and tasks of the discipline were outlined; the thematic content of the content modules of the discipline was disclosed (study of normative and legal documents on the organization of preventive education in primary school, familiarization with the functions, principles and technologies of preventive education; forms and methods of educational activities aimed at the professional development of future bachelors of primary education are distinguished, namely: lectures-visualizations, specification of the content of concepts with the help of socio-pedagogical and preventive-warning facts, critical understanding of information and its systematization; compilation of tables with preventive direction information (informative, comparative); content and event analysis for the analysis of teaching situations, tasks and events of preventive direction, independent work with official, normative sources, media interpretations, implementation of individual and group projects, etc.

It was summarized that such an approach to teaching the discipline ensures that perspective bachelors acquire theoretical knowledge and practical experience in finding pedagogically appropriate preventive solutions, the formation of competencies outlined in the educational and professional program, and practical readiness for future professional activities.

Keywords: preventive education and upbringing, perspective bachelors, primary education, professional development, practical classes, individual work,

Стаття надійшла до редакції 22.09.2024 р.